

Alina SZEPELSKA*

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ KOBIEĆ SZANSĄ NA ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH

Przeobrażenia społeczno-gospodarcze, jakie zaszły w Polsce wpłynęły na zmianę struktury podstawowych ról przypisywanych kobietom wiejskim. Obecnie w coraz większym stopniu dążą one do podjęcia pracy poza rolnictwem i rozpatrują zakładanie własnych firm. Samozatrudnienie kobiet, będące przejawem przedsiębiorczości, może być również szansą na rozwój obszarów wiejskich. Jest to istotne tym bardziej, że na tych obszarach zajmujących w Polsce 93,2% powierzchni wskaźnik przedsiębiorczości mierzony liczbą podmiotów gospodarczych przypadających na 1000 mieszkańców jest dwukrotnie niższy niż w miastach. W analizowanym regionie podlaskim, gdzie kobiety stanowią ponad połowę ludności, wśród osób aktywnych zawodowo stanowią one niestety mniejszość, a wśród ludności biernej zawodowo jest ich ponad 60,4%. Ponadto kobiety chcące prowadzić własne firmy nie otrzymują dostatecznego wsparcia instytucjonalnego, co zapewne przyczynia się do ich stosunkowo niskiego poziomu aktywności społeczno-ekonomicznej. Zachodzi więc potrzeba większego wsparcia dla działań kobiet w celu wykorzystania ich potencjału w procesie rozwoju obszarów wiejskich.

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość, kobiety z obszarów wiejskich, rozwój obszarów wiejskich

1. WPROWADZENIE

Przedsiębiorczość kobiet z obszarów wiejskich może odgrywać istotną rolę w ich rozwoju. Przeobrażenia społeczno-gospodarcze, jakie zaszły w Polsce wpłynęły na zmianę struktury podstawowych ról przypisywanych kobietom wiejskim. Miało to wpływ m. in. na zmianę tradycyjnej roli kobiety w rodzinie, utożsamianej do tej pory głównie z wychowywaniem dzieci i prowadzeniem gospodarstwa domowego. Obecnie coraz częściej gospodarstwo rolne jest traktowane jako źródło dochodów alternatywne wobec zajęć pozarolniczych, a obowiązki aktywnych zawo-

* Instytut Przedsiębiorczości Państwowej Wyższej Szkoły Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży.

dowo mężczyzn podejmują także przedsiębiorcze kobiety.

Według Duczkowskiej-Piaseckiej [5] przedsiębiorczością wiejską jest podejmowanie na własne ryzyko i na własny rachunek różnych przedsięwzięć gospodarczych oraz realizacja pomysłów mających przynieść poprawę warunków życia na obszarach wiejskich. Do przedsięwzięć tych należy zaliczyć m. in. działalność pozarolniczą. Według Duczkowskiej-Małysz i Duczkowskiej-Piaseckiej [6] działalność pozarolnicza umożliwia przechodzenie ludności rolniczej do pracy poza rolnictwem, przyczynia się do uprzemysłowienia rolnictwa na skutek stosowania przemysłowych środków produkcji i technologii wytwarzania żywności, przyspiesza urbanizację wsi przez tworzenie na obszarach wiejskich infrastruktury o charakterze miejskim oraz powoduje zmiany struktury agrarnej wskutek powiększania gospodarstw przez jednych użytkowników i likwidowania bądź zmniejszania ich obszaru przez innych.

Często to właśnie kobiety podejmują pierwsze kroki w kierunku działalności pozarolniczej, przyczyniając się do przetrwania gospodarstw domowych i żywotności obszarów wiejskich [3]. Jednak sytuacja kobiet na rynku pracy, nie tylko na obszarach wiejskich, jest gorsza niż sytuacja mężczyzn. We wszystkich krajach Unii Europejskiej aktywność zawodowa kobiet jest mniejsza, a stopa bezrobocia wyższa. W III kwartale 2012 r. przeciętna w Polsce aktywność zawodowa kobiet wynosiła 48,4%, zaś mężczyzn 64,7% (dane skorygowane o wyniki NSP z 2011 r.) [1]. Poświęcenie znaczącej ilości czasu na wykonywanie obowiązków domowych sprawia, że poszukiwanie zatrudnienia przez kobiety zamieszkujące obszary wiejskie sprowadza się głównie do strategii pasywnych. Przestrzenny wymiar pracy utożsamiany jest raczej z obszarem gminy, co w dużej mierze jest spowodowane utrudnieniami komunikacyjnymi. Podobne ograniczenie dotyczy identyfikacji pracodawców. Ze względu na niedostateczną liczbę przedsiębiorstw lub ich strukturę, niedopasowaną do możliwości czy zainteresowań zawodowych mieszkanek wsi, poszukują one pracodawców przede wszystkim wśród podmiotów sektora samorządowego.

Samozatrudnienie, będące przejawem przedsiębiorczości, może być dla kobiet z obszarów wiejskich rozwiązaniem, dzięki któremu mogłyby one łączyć działalność pozarolniczą z ewentualnym prowadzeniem gospodarstwa. Celem artykułu jest wskazanie na samozatrudnienie kobiet jako jedną z form wspierania rozwoju obszarów wiejskich. Celowi temu służą oparte na literaturze przedmiotu analizy teoretyczne oraz porównawcze.

2. SYTUACJA POLSKICH KOBIET Z OBSZARÓW WIEJSKICH WEDŁUG STATYSTYK

W Unii Europejskiej 98,9% firm to małe i średnie przedsiębiorstwa [7], z których większość stanowią mikroprzedsiębiorstwa, preferowane przez mieszkańców

obszarów wiejskich. Dzięki prowadzeniu mikro przedsiębiorstw i małych przedsiębiorstw mogą oni bowiem łączyć działalność pozarolniczą z ewentualnym prowadzeniem gospodarstwa. Samozatrudnienie w rolnictwie kształtuje się na dość wysokim poziomie. W UE-27 samozatrudnieni w rolnictwie stanowią jedną czwartą wszystkich samozatrudnionych, mimo że w większości krajów członkowskich zatrudnienie w rolnictwie nie przekracza 10%.

Obszary wiejskie stanowią w Polsce 93,2% powierzchni kraju. Według danych GUS w 2009 r. działało na nich 2501,3 tys. gospodarstw rolnych, z czego co piąte było kierowane przez kobietę [12]. W 2008 r. na obszarach wiejskich było zarejestrowanych 928,5 tys. podmiotów gospodarczych, co stanowiło ponad 24% wszystkich podmiotów zarejestrowanych w REGON. Wskaźnik przedsiębiorczości (mierzony liczbą podmiotów gospodarczych przypadających na 1000 mieszkańców) był w 2008 r. dwukrotnie niższy na obszarach wiejskich niż w miastach i wynosił 62,5 (w mieście 121,5). Na obszarach wiejskich funkcjonuje 33,9% wszystkich gospodarstw domowych; składają się one przeciętnie z większej liczby osób niż w miastach. Z blisko 1,6 miliona polskich gospodarstw rolnych, tylko co dziesiąte może zostać uznane za konkurencyjne i mogące zapewnić zadowolające dochody rodzinom rolniczym. Coraz mniejsza część mieszkańców wsi uzyskuje dochody z pracy na roli. Szacuje się, że nie więcej niż 40% gospodarstw domowych na wsi ma związki z ziemią. Proces ten uległ znacznemu przyśpieszeniu po akcesji, co jednoznacznie świadczy o kierunku zachodzących zmian i rosnącej roli pozarolniczych miejsc pracy w strukturze zatrudnienia ludności wiejskiej [10]. Przeciętny dochód na jedną osobę w tych gospodarstwach w 2009 r. wyniósł 889 zł. i był o 41,1% niższy niż w miastach.

Obszary wiejskie zamieszkuje 39% ludności kraju. Liczba ta przez ostatnie lata utrzymuje się na podobnym poziomie, a zmianie uległ rozkład przestrzenny zaludnienia terenów wiejskich. Wzrasta liczba ludności mieszkającej na terenach podmiejskich, a wyludniają się tereny oddalone od większych miast. Wyludnianie ma największy wymiar na terenach Polski wschodniej i centralnej [10].

Polska ze wskaźnikiem feminizacji 51,1% na obszarach nisko zurbanizowanych, zajmuje 11 miejsce w Europie (pomiędzy Wielką Brytanią a Włochami). Poziom tego wskaźnika jest determinowany zjawiskiem nadumieralności mężczyzn powyżej 40. roku życia oraz procesami migracyjnymi, wynikającymi z odpływu kobiet z obszarów wiejskich. Proporcja między kobietami i mężczyznami powyżej 70. roku życia jest mocno zachwiana. Na 936 631 kobiet z obszarów wiejskich przypada 532 428 mężczyzn, co oznacza wskaźnik feminizacji na poziomie 63,75%, a więc nieco niższy niż w ogólnej liczbie ludności Polski powyżej 70. roku życia. Większe różnice występują jedynie w krajach nadbałtyckich: w Estonii, na Łotwie oraz na Litwie. W porównaniu z miastami obszary wiejskie w Polsce charakteryzuje niższa wartość współczynnika feminizacji (na stu mężczyzn przypada sto jeden kobiet). W miastach parametr ten przybiera wartość 111,2, a w skali całego kraju – 107,1. O ile dla większości populacji charakterystyczna jest nadwyżka chłopców nad dziewczętami w młodszych kategoriach wiekowych, na tyle

wartości współczynnika feminizacji w kategoriach wiekowych określanych jako wiek produkcyjny mogą zostać uznane za niekorzystne dla obszarów wiejskich. Jest to szczególnie niepokojące, jeśli weźmie się pod uwagę wiek produkcyjny - w przypadku kobiet jest o pięć lat krótszy niż w przypadku mężczyzn. Małżeństwo jest na obszarach wiejskich stabilniejszą instytucją niż w miastach, gdzie od wielu lat więcej małżeństw jest rozwiązywanych niż zawieranych. Różnica między małżeństwami zawartymi a rozwiązanymi przybiera tu wartości ujemne; w 2010 r. wynosiła (-21 285). Na obszarach wiejskich tradycyjnie utrzymuje się sytuacja odwrotna – więcej jest małżeństw zawieranych niż rozwiązywanych; w 2010 roku nadwyżka ta wyniosła 28 073. Większa trwałość małżeństw oraz większa płodność kobiet zamieszkujących obszary wiejskie składa się również na większą niż w miastach liczbę wieloosobowych gospodarstw domowych. Różnica ta jest szczególnie widoczna, gdy porównuje się liczbę gospodarstw domowych tworzonych przez pięć lub więcej osób. W miastach stanowią one 6,0% wszystkich gospodarstw, podczas gdy na terenach wiejskich gospodarstw takich jest niemal trzykrotnie więcej (17,6%).

W strukturze aktywności ekonomicznej ludności, ilustrowanej z zastosowaniem kluczowych wskaźników (wskaźnik zatrudnienia, współczynnik aktywności zawodowej, stopa bezrobocia), wyraźnie daje się zauważyć przewaga aktywności mężczyzn nad kobietami, zarówno w mieście, jak i na obszarach wiejskich. W krajach Unii Europejskiej aktywność zawodowa kobiet jest większa na obszarach zurbanizowanych niż na obszarach wiejskich. Największe różnice między aktywnością kobiet z miast i ze wsi występują w Bułgarii, Słowacji i na Litwie. Najwyższy wskaźnik aktywności kobiet z obszarów wiejskich występuje w Szwecji (68,7%), zaś najniższy we Włoszech (45,4%). Polska pod tym względem (wskaźnik 51,5%) zajmuje 12. miejsce – za Bułgarią i przed Słowacją. Warto dodać, że Polska charakteryzuje się stosunkowo wysokim wskaźnikiem samozatrudnienia kobiet. Pod tym względem Polki zajmują trzecie miejsce w Europie po Greczynkach, Włoszkach, Chorwatkach i Portugalkach. Z danych Eurostatu wynika, że blisko co piąta Polka pozostawała w 2010 roku na samozatrudnieniu.

Tabela 1. Aktywni zawodowo wg płci w Polsce w latach 2006-2011 (oprac. własne na podst. [13])

Rok	Wskaźnik aktywności zawodowej [%]		
	ogółem	mężczyźni	kobiety
2006	54,0	62,1	46,6
2007	53,7	61,9	46,3
2008	54,2	62,7	46,6
2009	54,9	63,4	47,3
2010	55,8	64,1	48,2
2011	56,1	64,5	48,4

Wskaźnik aktywności zawodowej stanowiący informację o stosunku ludności aktywnej zawodowo do ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej, wyniósł w Polsce w III kwartale 2011 r. 56,4% i świadczył o wyraźnej, wynoszącej 17,9 punktów procentowych, rozbieżności między mężczyznami i kobietami zamieszkującymi obszary wiejskie. W miastach ta różnica wynosi 15,2 punkty procentowe.

Generalnie maleje udział osób pracujących w rolnictwie od 15,8% w 2007 r. do 13,4% w 2009 r., choć na tle średniej unijnej (w 2009 r. 5,1% w EU27, a 3,1% w UE15) nadal pozostaje na bardzo wysokim poziomie. Rosnące wykształcenie ludności wiejskiej (udział mieszkańców wsi z wykształceniem wyższym w ciągu 20 lat wzrósł od 1,8% do 7,5%) nie przekłada się na spadek bezrobocia na wsi. Młodzi wykształceni Polacy, w tym kobiety, nie znajdują na wsi ofert pracy odpowiadających ich aspiracjom i możliwościom. Wieś nadal jest postrzegana jako miejsce ograniczające szanse życiowe. Liczba bezrobotnych zarejestrowanych na wsi wyniosła w 2009 r. 743 tys., czyli 43,3% ogółu bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy. Większość bezrobotnych stanowią osoby w wieku do 34 lat (ich udział w liczbie bezrobotnych wyniósł na wsi 63,7%) i związane z rolnictwem (udział bezrobotnych w wieku do 34 lat związanych z rolnictwem wyniósł aż 83,1%). Ponadto szacuje się, że poziom ukrytego bezrobocia na wsi może wynosić nawet ok. 900 tys. osób [10].

3. SYTUACJA MIESZKANEK WSI W WOJEWÓDZTWIE PODLASKIM

Województwo podlaskie w 2011 r. zamieszkiwało 1 200 982 osób. Kobiety stanowiły 51,2% wszystkich mieszkańców regionu. Najwięcej osób zamieszkiwało powiat i miasto Białystok (24,5% wszystkich mieszkańców regionu), zaś najmniej powiat sejneński (1,8% wszystkich mieszkańców regionu). Kobiety stanowiły ponad połowę ludności w większości powiatów regionu z wyjątkiem powiatu kolneńskiego (49,8%), łomżyńskiego (49,5%), suwalskiego (48,9%) oraz wysokomazowieckiego (49,6%). Do roku 2010 liczebność populacji kobiet w skali regionu wykazywała tendencję spadkową, natomiast od 2010 r. obserwuje się wzrost. Biorąc pod uwagę liczebność populacji kobiet w poszczególnych powiatach, charakterystyczne jest jej zróżnicowanie terytorialne. Najbardziej sfeminizowanymi powiatami województwa są powiaty miejskie: Białystok, Suwałki i Łomża. O dużym skupieniu kobiet decyduje istnienie ośrodka miejskiego, który oferuje korzystne dla kobiet warunki, w tym przede wszystkim większą ofertę zatrudnienia. W powiatach wiejskich, zwłaszcza suwalskim, wysokomazowieckim i łomżyńskim, współczynnik feminizacji jest najniższy, co świadczy o migracji kobiet do ośrodka miejskiego [4].

Analizując liczebność kobiet w poszczególnych kategoriach wiekowych, należy zauważyć, że najliczniejszą grupę stanowią kobiety w wieku od 25 do 34 lat (15%), zaś najmniejszą kobiety w najstarszych grupach wiekowych: 85 lat i więcej (2,1%), od 75 do 84 lat (7,2%) oraz od 65 do 74 lat (8,4%). Struktura grup wiekowych jest naturalna, młodsze pokolenia kobiet są liczniej reprezentowane niż starsze. Obecnie jednak w skali kraju zauważalne są niekorzystne tendencje zmniejszające te proporcje, dotyczące również województwa podlaskiego. Jak wynika z analizy danych, kobiety stanowią mniejszość w grupie osób w wieku przedprodukcyjnym we wszystkich bez wyjątku powiatach województwa podlaskiego. Udział kobiet w ogólnej liczbie osób w tej ekonomicznej grupie wiekowej w skali regionu wynosi 48,5%. Bezpośrednią przyczyną małego udziału kobiet w grupie osób w wieku przedprodukcyjnym jest systematyczny spadek liczby kobiet w tej kategorii na przestrzeni ostatnich 5 lat (o 11,1%, tj. aż o 13 619 osób). Tendencja ta jest stała we wszystkich powiatach województwa podlaskiego. Kobiety stanowią także mniejszość osób w wieku produkcyjnym we wszystkich powiatach województwa podlaskiego (z wyjątkiem miasta Białystok, gdzie kobiety stanowią niewiele ponad 50%). Udział kobiet w ogólnej liczbie osób w tej ekonomicznej grupie wiekowej w skali regionu wynosi 47,6%. Rozpiętość wskaźnika udziału kobiet w ogólnej liczbie ludności w wieku produkcyjnym kształtuje się od poziomu najniższego, jaki zanotowano w powiecie suwalskim (44,5%), do najwyższego - w mieście Białystok (50,2%). Sytuacja ta jest często wynikiem migracji kobiet w wieku produkcyjnym do dużych miast w poszukiwaniu pracy. Ponadto można zauważyć, że liczba kobiet w wieku produkcyjnym na przestrzeni ostatnich 5 lat wzrosła o 1168 osób (o 0,3%), toteż kobiety stanowią na wsi mniejszość. Tylko w dwóch powiatach wskaźnik ten kształtuje się na poziomie 50%. Kobiety zamieszkujące obszary wiejskie żyją często w trudniejszych warunkach. Niższy komfort życia oraz mniejsze szanse rozwoju osobistego i zawodowego skłaniają często mieszkańców do migracji do miast. Udział kobiet w populacji wsi wynosi poniżej 50% [4].

W IV kwartale 2011 r. w województwie podlaskim ogólna liczba ludności w wieku 15 lat i więcej wyniosła 965 tys., przy czym zbiorowość osób aktywnych zawodowo liczyła 541 tys., a biernych zawodowo 424 tys. Dane ujęte w tabeli 2 wskazują, że wśród osób aktywnych zawodowo większość (54,2%) stanowili mężczyźni, a wśród ludności biernej zawodowo - kobiety (60,4%). W obu kategoriach przeważają mieszkańcy miast. W kategorii aktywnych zawodowo przewaga mieszkańców miast nad mieszkańcami wsi jest większa niż w grupie osób biernych zawodowo, gdzie rozkład ze względu na miejsce zamieszkania jest bardziej równomierny.

Tabela 2. Aktywni i bierni zawodowo w województwie podlaskim w IV kwartale 2011 r. (tys. osób) [1]

	Ogółem	Aktywni zawodowo			Bierni zawodowo
		razem	pracujący	bezrobotni	
Ogółem	965	541	486	55	424
wg płci					
Mężczyźni	461	293	266	27	168
Kobiety	504	248	220	28	256
wg miejsca zamieszkania					
Miasta	597	344	303	41	252
Wieś	368	196	183	13	171

Z analizy danych GUS wynika, że w województwie podlaskim najwięcej osób pracuje w branżach związanych z rolnictwem, leśnictwem, łowiectwem i rybactwem, a następnie w usługach. Dane te świadczą również o tym, że największy udział kobiet w strukturze osób pracujących odnotowano w 2010 r. w branży „pozostałe usługi” (tj. sekcje PKD 2007: M, N, O, P, Q, R, S, T, U); udział ten kształtował się na poziomie 70%. Kolejne zdominowane przez kobiety branże są związane z działalnością finansową i ubezpieczeniową, a także z obsługą rynku nieruchomości (tj. sekcje PKD 2007: K i L); udział pracujących kobiet wynosi tam 66,6%. W branżach związanych z przemysłem i budownictwem (sekcje PKD 2007: B, C, D, E i F) odnotowuje się najmniejszy udział pracujących kobiet – jedynie 29% spośród wszystkich pracujących w tych branżach (tabela 3).

Tabela 3. Pracujący według sekcji PKD z uwzględnieniem sytuacji kobiet w 2010r. (oprac. własne na podst. [13])

Sekcji PKD	Ogółem	Kobiety	Udział w ogóle pracujących [%]
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (sekcja A)	125 825	54 547	43,4
Pozostałe usługi (tj. sekcje: M, N, O, P, Q, R, S, T, U)	85 528	59 906	70,0
przemysł i budownictwo (sekcje: B, C, D, E, F)	65 753	19 067	29,0
Handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja (sekcje: G, H, I, J)	48 554	23 843	49,1
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości (sekcje: K, L)	8 310	5 531	66,6

Woj. podlaskie (ogółem)	333 970	162 894	48,8
-------------------------	---------	---------	------

Można wnioskować, że na terenie województwa podlaskiego powstaje coraz większa liczba miejsc pracy związanych z usługami, a więc następuje dosyć dynamiczny rozwój tego sektora w regionie, co zwiastuje poprawę pozycji kobiet na rynku pracy w niedalekiej przyszłości, ponieważ jest to sektor, w którym filar zasobów pracowniczych stanowią właśnie kobiety;

Jeśli chodzi o strukturę pracujących według sektorów ekonomicznych z uwzględnieniem sytuacji kobiet w 2011 r. w procentach, to 19,8% zatrudnionych kobiet pracuje w sektorze rolniczym, 11,3% w sektorze przemysłowym, zaś ponad połowa zatrudnionych kobiet pracuje w sektorze usługowym. Wynika to głównie ze specyfiki sektora usług, a zwłaszcza ze sposobu ich działania, opartego w głównej mierze na kontakcie z klientem oraz relatywnie mniejszej konieczności wykonywania ciężkiej pracy fizycznej.

4. BARIERY PRZEDSIĘBIORCZOŚCI Kobiet Z OBSZARÓW WIEJSKICH

Podstawową barierą rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich w Polsce według badań EFRWP jest słabość otoczenia zewnętrznego, które na tych terenach nie ułatwia zakładania i funkcjonowania małych i średnich przedsiębiorstw. Do głównych barier rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich zaliczono również opisane poniżej czynniki.

- **Obowiązujące przepisy prawa:** niezwykle drobniagowość przepisów i ich niejasność oraz niedopasowanie przepisów do realiów funkcjonowania mikrofirm na wsi. Władze gminne najczęściej ograniczają wsparcie dla przedsiębiorców do budowy właściwej infrastruktury technicznej (dróg, sieci wodociągowo-kanalizacyjnej, przygotowania terenów pod inwestycje).

- **Niski poziom kapitału społecznego:** głównie w sferze relacji przedsiębiorców z samorządami i poszczególnymi szczeblami administracji państwowej. Brak zaufania pomiędzy instytucjami, ale i między mieszkańcami i władzami różnego szczebla. Zła komunikacja, niechęć do podejmowania kontaktów, wszystko to utrudnia rozwój przedsiębiorczości i zniechęca do podejmowania aktywności.

- **Utrudnienia w dostępie do kapitału:** ograniczone możliwości uzyskania finansowania bankowego, wynikające z braku zdolności kredytowej czy zabezpieczeń wymaganych przez banki. Problem ten dotyczy wszystkich firm z sektora MŚP w Polsce. Analiza literatury wykazuje, że zaledwie 4,1% przedsiębiorców korzysta z kredytu bankowego przy uruchomieniu działalności, ale już w drugim roku działalności w tej samej grupie z kredytu korzysta 21,8% przedsiębiorców [8]. Generalnie poziom finansowania działalności inwestycyjnej i operacyjnej z długu w MŚP wynosi zaledwie 18,4%. Wynika to zarówno z dużej niechęci przedsięwzię-

ców do zadłużania się, ale również z trudności w znalezieniu zabezpieczenia kredytu w wystarczającym wymiarze [10].

Według E. Lisowskiej barierami dotyczącymi szczególnie kobiet są w Polsce:

- bariery edukacyjne,
- tradycyjna socjalizacja,
- bariery w dostępie do finansowania [9].

Raport *Wieloaspektowa diagnoza sytuacji kobiet na rynku pracy* opracowany przez Polskie Towarzystwo Polityki Społecznej w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego Rozwój Zasobów Ludzkich, wskazuje natomiast następujące bariery utrudniające aktywność ekonomiczną mieszkanek terenów wiejskich:

- Bariery po stronie rynku pracy; najczęstszymi ograniczeniami zatrudniania kobiet na terenach wiejskich są: brak pracy i ofert zgodnych z zawodem kobiet, niskie wynagrodzenie, skłonność pracodawców do zatrudniania mężczyzn i młodych kobiet;
- obciążenia rodzinno-zawodowe kobiet; zdaniem ponad połowy badanych kobiet ograniczeniem ich aktywności zawodowej są pełnione role rodzinne i gospodarcze, co jest związane z koniecznością opiekowania się dziećmi i innymi osobami w rodzinie lub/i pomocy w rodzinnym gospodarstwie rolnym;
- ograniczenia mieszkanek wsi; badania potwierdziły ograniczone kwalifikacje kobiet, brak praktyki zawodowej, zły stan zdrowia, nieumiejętność poszukiwania pracy, świadomościowe bariery związane z obowiązkami w rodzinie i gospodarstwie oraz z internalizacją segmentacji rynku pracy i feminizacji zawodów;
- bierność lub złe działania władz lokalnych; występujące przeszkody w znalezieniu pracy przez mieszkanki wsi wynikają w głównej mierze z zaniechania działań lub ze złych działań władz lokalnych (gminnych i powiatowych) i instytucji (głównie w zakresie tworzenia nowych miejsc pracy, przyciągania inwestorów oraz środków pomocowych z zewnątrz);
- złe funkcjonowanie lokalnej administracji pracy, czyli powiatowych urzędów pracy; powszechne są krytyczne opinie na temat rutynowych i mało skutecznych działań prowadzonych powiatowych urzędów pracy na rzecz bezrobotnych kobiet wiejskich;
- wieś i mieszkanki wsi są tematem wypartym z dyskursu na poziomie regionalnym, czego dowodem jest brak wizji i strategii regionalnych w zakresie polityki społecznej wobec kobiet wiejskich na rynku pracy;
- biurokratyczne trudności przy zakładaniu firmy, brak ludzi przedsiębiorczych, lokalnych liderów gospodarczych, którzy zainicjowaliby przedsięwzięcia gospodarcze, a także brak popytu na lokalnym rynku;
- brak promocji usług opiekuńczych i turystyki wiejskiej; odnotowuje się brak działań informacyjno-edukacyjnych o sektorze usług opiekuńczych i turystyce

wiejskiej – perspektywicznych obszarów aktywności ekonomicznej kobiet wiejskich [2].

5. ZAKOŃCZENIE

Kobiety wiejskie w coraz większym stopniu dążą do podjęcia pracy poza rolnictwem, rozpatrują zakładanie własnych firm lub pracę w organizacjach pożytku publicznego, stanowią więc istotną grupę docelową dla działań ukierunkowanych na rozwój działalności pozarolniczej na obszarach wiejskich. Brak jednak dostatecznego wsparcia instytucjonalnego dla środowisk wiejskich, a zwłaszcza dla kobiet, co w dużym stopniu przyczyniło się do ich stosunkowo niskiego poziomu aktywności społeczno-ekonomicznej. Dodatkową trudność stanowi odległość od miejsca zamieszkania do miejsca zatrudnienia czy dostępność infrastruktury społecznej (opieka nad osobami starszymi i dziećmi). Wszelkie udogodnienia w tym zakresie pozwolą na zwiększenie przedsiębiorczości kobiet wiejskich, a tym samym umożliwią rozwój obszarów wiejskich.

Zachodzi zatem potrzeba większego wsparcia ze strony organizacji pozarządowych na rzecz poprawy sytuacji kobiet wiejskich. Warto również podejmować wszelkie działania mające na celu zachęcenie kobiet wiejskich do korzystania z dostępnych instrumentów wsparcia rolnictwa i obszarów wiejskich.

LITERATURA

- [1] *Aktywność ekonomiczna ludności Polski III kwartał 2012*, GUS, Warszawa 2012, s. 36.
- [2] Auleytner J. (red.), *Wieloaspektowa diagnoza sytuacji kobiet na rynku pracy SPO RZL 1.6(b)*, Raport końcowy, Warszawa 2007, s. 144-145.
- [3] Bock B.B., *Fitting in and Multi-tasking: Dutch Farm Women s Strategies in Rural Entrepreneurship*, „Sociologia Ruralis”, 2004, Vol. 44, No. 3 s. 245.
- [4] *Diagnoza sytuacji kobiet pozostających poza rynkiem pracy w województwie podlaskim*, Podlaskie Obserwatorium Polityki Społecznej, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok 2012, s. 19.
- [5] Duczkowska-Piasecka M., *Pozarolnicze przedsięwzięcia gospodarcze na obszarze gminy i rola banków w rozwoju przedsiębiorczości*, w: *Rozwój przedsiębiorczości na terenach wiejskich*, red. K. Duczkowska-Małysz, M. Kłodziński, Wyd. SGGW, Warszawa 1993, s. 643.
- [6] Duczkowska-Małysz K., Duczkowska-Piasecka M., *Pozarolnicze przedsięwzięcia gospodarcze na obszarze gminy*, w: *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. W stronę wsi wielofunkcyjnej*, red. K. Duczkowska-Małysz, IRWiR PAN, Warszawa 1993, s. 61.
- [7] *European business. Fact and figures*, Eurostat , 2007, s. 29.

- [8] Knapik W., *Kobieta w wiejskiej społeczności lokalnej*. Wyd. A. Marszałek, Toruń 2008.
- [9] Lisowska E., *Przedsiębiorczość kobiet w Polsce na tle krajów Europy Środkowej i Wschodniej*. Monografie i Opracowania Szkoły Głównej Handlowej nr 494, Oficyna SGH, Warszawa 2001, s. 86-93.
- [10] Raport Europejskiego Funduszu Rozwoju Wsi Polskiej (EFRWP) we współpracy z Instytutem Rolnictwa i Rozwoju Wsi PAN oraz Fundacją Europejskie Centrum Przedsiębiorczości, *Bariery instytucjonalne rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich*, Warszawa 2011.
- [11] Terelak A., Centrum Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Sp. z o.o., *Sytuacja kobiet w rolnictwie i na obszarach wiejskich: specyfika, standardy, parytety i oczekiwania*, oprac. na zlecenie MRiRW przyg. przez: Konsorcjum badawcze FOCUS GROUP, Centrum Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Sp. z o.o., Warszawa 2012.
- [12] Wrzochalska A., *Kobiety kierujące gospodarstwami rolnymi*, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej Państwowy Instytut Badawczy, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2010.
- [13] Bank Danych Lokalnych http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks (dostęp: 20.03.2013)

WOMEN'S ENTREPRENEURSHIP AN OPPORTUNITY FOR RURAL DEVELOPMENT

Summary

Socio-economic transformations that have taken place in our country have changed the basic structure of the roles ascribed to women in rural areas. Currently, increasingly they tend to take jobs outside of agriculture, consider setting up their own businesses. Self-employed women as a manifestation of entrepreneurship can also be an opportunity for rural development. This is all the more important that rural areas are in Poland, 93.2 % of the country, where entrepreneurship rates measured by the number of companies per 1000 inhabitants is twice lower than in the cities. In the analyzed Podlasie region, where women represent more than half the population, among economically active persons they are unfortunately the minority and among the economically inactive population, they are over 60.4 %. In addition, women entrepreneurs wishing to run their own business do not receive the adequate institutional support, which probably contributes to their relatively low level of socio-economic activity. There is therefore a need for more support for women in rural areas in order to exploit their potential, for example, the development of rural areas.

Keywords: entrepreneurship, rural women, rural development.